

A „fellazító” fogorvos

https://168.hu/rovat_nelkuli/a-fellazito-fogorvos-188977

2020. augusztus 14

Szerző: Heltai András

(proto globalo - nem volt 32 neve)

Stephen Dachi amerikai diplomata volt, fontos szerepet játszott a hetvenes években Budapesten, majd Panamában és Brazíliában. Décsi Istvánként született a magyar fővárosban, Temesvárott nőtt fel, és a háború után került a diplomáciába. Kalandos életének fő sikere mégis eredeti szakmájához fűződik: fogsorminta alapján neki sikerült bizonyítania, hogy Josef Mengele, az auschwitzi tömeggyilkos valóban meghalt, és nem bujkál tovább, amint azt sokan még sokáig hitték.

Az amerikai nagykövetség sajtó- és kulturális tanácsosaként 1973 és 1977 között dolgozott Budapesten. Kritikus időpontban érkezett: Mindszenty primás egy évvel korábban hagyta el a misszió Szabadság téri épületét, ahol a forradalom után tizenhat évet töltött, jelenléte megbénította a magyar–amerikai kapcsolatokat. Washington nyitni szeretett volna, és ebben a kulturális diplomata – anyanyelvi tudással, magyar gyökerekkel – kulcsszerepet játszhatott. Sokan ismertük, a médiában csakúgy, mint az irodalmi és a művészeti életben. A személyes emlékek mellett támaszkodhatunk a három éve Washingtonban elhunyt Décsi visszaemlékezéseire, amelyeket a Kongresszusi Könyvtár, valamint az amerikai Holocaust Múzeum őriz.

Sajátosan alakult a sorsa. Csak hároméves volt, amikor 1936-ban elvesztette orvos szüleit, és a Temesvárott élő nagyszülőkhöz került. Az első lelki pofon az árva kisfiúnak az volt, mikor tanítója megszegyenítette a román iskolában, mert nem tudta a nyelvet. Ez is hajtotta, amikor a nagyszülőkkel – mindenüket hátrahagyva – 1947-ben sikerült kijutnia Kanadába. Mikor egyetemre ment, ottani gazdag rokona csak kölcsönként fizette a magas tandíját, de a pénzt sikerült visszaadnia, mivel a tehetséges fiatalember hamarosan már az egyik amerikai egyetemen alapított fogorvosi tanszéket, melynek a professzora lett. Később Afrikában, Dél-Amerikában segítette az elmaradott egészségügyet, a Kennedy elnök által alapított Peace Corps, a Békehadtest önkénteseként. Itt érte a váratlan ajánlat: rátermettsége, nyelvtudása alapján folytassa külföldön – immár a kormány Tájékoztatási Hivatalának munkatársaként.

Az ajánlat vonzó, a feladat érdekesebb, mint napszámban foghúzásra, gyökérkezelésre tanítani az utánpótlást. Így került először Latin-Amerikába, majd Budapestre, ahol azt tapasztalta, hogy a magyar értelmiség élénken érdeklődik az

amerikai kultúra, az irodalom – és nemkülönben persze a politika – iránt. E téren nagy előny volt magyar tudása: partnerei, közöttük számos ellenzéki, árnyaltabban tudtak fogalmazni a nyilvános rendezvényeken, ahol figyelt a hatóság is. Elég volt csak néhány mondatot váltaniuk, kölcsönösen „megértették” egymást, apró részletekben tájékoztatták Décsit arról, amit fontosnak gondoltak elmondani.

Dachi-Décsi az ösztöndíjakkal, a tanulmányutakkal, a Fulbright-program megindításával, az amerikai előadók meghívásával és nem utolsósorban a sajtónak, valamint a tudományos műhelyeknek postázott washingtoni napi lapszemlével alighanem többet tett a „fellazításért”, mint sokat idézett amerikai politikustársai. Apró személyes példa a sok közül: Mátray Mihály operatőr kollégámmal többhetes útra kaptunk lehetőséget, hogy utána hosszú tévériportokban mutassuk be az MTV nézőinek az akkor elérhetetlen Amerikát: egy kisváros világát, a színes bőrű kisebbséget, Kaliforniát és benne Hollywoodot, vagy épp a Disneyworld csodáit.

Hősünk sikeres tevékenysége kellemetlen helyzetekbe is sodorta. Mint az emlékirataiban beszámol róla, családjával a Balatonon nyaralt, amikor megismerkedett egy férfivel, aki később megkereste Budapesten is. Teljes nyíltsággal közölte: ő tábornok, a kémelhárítás vezetője, és szeretné új ismerősét megnyerni a magyar hírszerzésnek... Nem Amerikáról kellene jelentenie, „csak” más országokról, a „közös ellenségekről” – például Kínáról. Viszonzásul fedeznék mindhárom gyermeke amerikai egyetemi tanulmányainak teljes költségét. Mikor beszámolt erről a főnökének, az amerikai nagykövetség éles hangú jegyzékben utasította vissza a beszerzési kísérletet, egyúttal közölte, hogy tanácsosuk természetesen folytatja budapesti munkáját. Puja Frigyes külügyminiszter erre szemrebbenés nélkül azt válaszolta, hogy a diplomata csupán kitalálta az egész történetet. Dachi unokatestvére, hajdani gyámja az Operaházban vezető munkakört töltött be, felesége a Kereskedelmi Kamara főosztályvezetője volt, fiuk diplomataként a washingtoni magyar nagykövetségen is dolgozott. Az unokatestvér csak a rendszerváltás után vallotta be neki, hogy az ő családjukat is be akarták szervezni, de nemet mondtak.

„Décsi Pista” következő külföldi állomása magasabb rangot jelentett: Sao Paulóba, a többmillió brazil nagyvárosba helyezték főkonzulnak, majd – váratlanul – a Mengele-rejtély felderítésének egyik kulcsembere lett. A német orvos, aki százezreket küldött a halálba Auschwitzban, a háború után négy évig saját nevén élt hazájában, majd 40 évig Argentínában, Paraguayban és Brazíliában rejtőzött. A harmadik országban már álnéven, miután a másik tömeggyilkost, Adolf Eichmann Argentínában elkapták.

Mengele 1978-ban az egyik brazil strandon úszás közben agyvérzést kapott, és vízbe fulladt. Álnévén, Pedro Hochbichlerként titokban temették el, így mindenki azt hitte, Paraguayban van, ahol állampolgárságot kapott. Csak bajorországi családja volt mindig tisztában a hollétével, hiszen rendszeresen leveleztek vele, fia pedig meg is látogatta a „száműzetésben”. Dachi szerint a família sok éven át lefizette lakhelyük, Günzburg rendőrségét, hogy ne nyomozzanak – miközben később már az NSZK hatóságai is keresték Mengelét. 1985-re azután eltűnhettek a helyi rendőrségről a beépített, megvesztegetett emberek, mert a hatóság házkutatást tartott a tömeggyilkos barátjánál, a máig működő Mengele Mezőgépgyár egyik vezetőjénél, s a nála lefoglalt levelekből kiderült, hol él a hírhedt rokon. A német nyomozók brazil kollégáikkal együtt csaptak le Mengele korábbi rejtegetőire, megtalálták a sírt is, és exhumálták a maradványokat.

Nyitva maradt azonban a kérdés, hogy valóban Mengele csontvázát találták-e meg. DNS-vizsgálat akkor még nem létezett, azonosítási lehetőségként maradt volna az ujjlenyomat – ami ebben az esetben nem állt rendelkezésre. A maradék esély: összehasonlítani egy, még az illető életében készült fogászati röntgenfelvételt a koponyával. Ám hol találjanak ilyen felvételt, amikor azt sem tudják, hogy az évtizedekig bujkáló Mengele járt-e egyáltalán fogorvosnál? És ha igen, mikor, hol, kinél? Dachi főkonzul, aki brazil felkérésre patológusként kapcsolódott be a nyomozásba, a halott kézírásos feljegyzéseiben megtalálta a brazil fogorvos nevét, akinél Mengele járt. De tucatszám voltak ilyen nevű fogorvosok az óriási országban... Végül a diplomata-kórboncnok Mengele rejtjelírást naplóját is megfejtette, így sikerült eljutni a keresett orvoshoz Sao Paulo külvárosában. Előkerültek a hajdan készített röntgenfelvételek is. Dachi mellett amerikai, brazil, német kórboncnokok állapították meg: a felvételek összehasonlítása alapján bizonyos, hogy „a halál angyalának” tetemét találták meg.

A német kormány csak évekkel később, az 1992-es DNS-vizsgálat után fogadta el a szakértők döntését. Izrael ezt hivatalosan máig nem tette meg, bár titkosszolgálatuk, a Moszad fő kórboncnoka a helyszínen kijelentette Dachinek, hogy maradéktalanul egyetért a véleményével. Egyébként Mengele koponyája azóta is a Sao Pauló-i Egyetem patológiáján van – a család nem volt hajlandó átvenni.

Décsi István később az Amerikai Államok Szervezeténél működő amerikai képviselő helyettes vezetője volt, e minőségében szerepet játszott Manuel Noriega panamai diktátor ügyében is. A tábornok évtizedeken át volt az amerikai titkosszolgálat ügynöke, fontos dél-amerikai szövetségesük, ezért a nagybani kábítószer-csempészt is elnézték neki. Mikor azonban túlfeszítette a húrt, szabadulni akartak tőle. Dachi – a

jelek szerint – szerencsétlenül próbált közvetíteni, ezért távozni kényszerült posztjáról. Pedig mindenütt remek kapcsolatai voltak: amikor a csatorna Panamának való visszaadásáról forgattunk dokumentumfilmet, mintegy „gyártásvezetőként” működött: szervezte az interjúalanyokat, az amerikai csatornatársaság vezetőjétől a helyi nagyjágyúkon át a panamai kommunista párt főtitkáráig mindenkit elért.

A diplomáciai pályát sajtótanácsosként fejezte be Újdelhiben; nyugdíjasként egyetemen tanított. Budapestre is visszajárt, tapasztalatai alapján úgy gondolta, hogy Magyarországon sok, az alkalmazkodáshoz és a létbiztonsághoz, a jó anyagi viszonyokhoz szokott értelmiséginek nem igazán tetszett a rendszerváltás.

